

15.11.2018 teadusfoorumi TeadusEST 2018 kokkuvõte

2018. a teadusfoorumi eesmärgiks oli arutada, kuidas saaks lahendada teadlaskonna mitmekesisuse ja edukuse ühetaolise hindamise vastuolusid ning millised abinõud oleksid vajalikud ja võimalikud uurimistoetuste andmise tingimustes ja hindamiskogude moodustamises. Arutelud ja osalejate ettepanekud, sh tagasiside, on sisendiks uurimistoetuste taotlemise ja hindamise korralduse ülevaatamisel.

TeadusETS2018 ettekanded olid jaotatud nelja plokki: ülevaade teaduse rahastamise ja korralduse aktuaalsetest arengutest Eestis, teadlase nn akadeemilise vanuse arvestamine, tulevikuteaduse hindamine ning hindamiskoostöö moodustamise alused ja koosseis.

Mitmetes ettekannetes tõdeti, et **teaduse suurema rahastamise eelduseks on teaduse nähtavuse kasvatamine ja teaduse mõju esiletoomine**. Mõju ei ole ainult majanduslik. Teaduse kõige suurem mõju on see, et mõtestada Eesti ühiskonna elu, mida ei saa mõõta parameetritega. Oluline on rääkida ka mõjust avalikkule sektorile, nt et riik ja valitsus ei teeks rumalaid otsuseid. Seejuures rõhutati, et teaduse ja ühiskonna side ja dialoog peab olema kahepoolne, teaduse rahastamine ei saa suurendada ilma teadlaste panuseta selgitustöösse, sh ka riigikogus. I. Reimand rõhutas: „Peame olema head peremehed selles mõttes, et kui me midagi loome, et me selle siis ka ära kasutame. Sellest tunneb ühiskond puudust.“

On selge, et teadlased peavad teaduskommunikatsiooni jaoks aega leidma, mis sageli ei ole kerge ega ka motiveeriv, sest esinemisi avalikkuses ja selgitustööd ei võeta teaduse tulemuslikkuse hindamisel arvesse. Ehkki iga teadlane ei pea aktiivselt teaduskommunikatsiooniga tegelema, on see kindlasti ülikoolide ülesanne. ETAg on teaduskommunikatsiooni edendamiseks teadlaste jaoks oluliselt vähendanud uurimistoetustega seonduva aruandluse mahtu, suunates samal ajal aruannete fookust uurimistöö tulemuste selgitamiseks laiemale avalikkusele.

Ettepanek: Teadlaste teaduskommunikatsiooni väärtustamiseks täiendada ETISE CV vormi ning lisada vastav rubriik ka erinevatesse teadlase hindamise kriteeriumidesse (atesteerimine, töölevõtmine jmt).

Nii nagu teaduse rahastamine tekitab alati elavat diskussiooni, on selliseks teemaks ka **teaduse keel, täpsemalt eesti keele roll**. Ka teadusfoorumil kerkis teaduse ühiskondliku mõju kontekstis üles küsimus teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise ning eestikeelse teaduse ja kõrghariduse kindlustamise vastuolust. Arutelu käigus leiti siiski, et ei tohi neid kahte suunda vaadata teineteist välistavatena. **Tuleb tegeleda nii ülikoolide rahvusvahelise konkurentsivõime kui eestikeelse (kõrg)haridusega, ainult nii säilitame oma kultuuri.**

Prof. J. Alliku säravale ettekandele Eesti teadlaste bibliomeetrilistest näitajatest järgnenud arutelu teadlase akadeemilise vanuse arvutamise üle tõdeti, et teadusest (nt lapsehoolduspuhkuse tõttu) eemal oldud aja mõju on palju pikem, mitte ainult füüsiliselt eemaloleku ajaga võrdne. Seepärast on vaja kujundada rahastusmeetmeid nii, et need suurendaks ka naisteadlaste võimalusi. Diskussiooni käigus ilmnis siiski, et mees- ja naisteadlased näevad probleemi tõsidust erinevalt, mistõttu vajab **soolõime teema teaduses põhjalikumalt käsitlemist just naisteadlaste perspektiivist.**

Teadlaskarjääri toetamise meetmetes leidsid olevat lünki eelkõige noored teadlased ja naisteadlased. Näiteks leidis E. Rikmann, et doktoriõppe lõpetamise järel võiks anda värskele doktorile aastase toetuse n-ö adra seadmiseks, et ta saaks kaaluda edasisi suundi ja otsida sobivamaid teadlaskarjääri jätkamise võimalusi. See oleks võimalik lahendada ülikoolide baasrahastuse vahenditest. Kui noorteadlane saaks olla seotud Eestiga, ta saaks luua oma teema ja oma võrgustiku, kui ta saaks üks aasta peale kaitsmist Eestis töötada, oleks suurem tõenäosus, et ta pärast järeldoktorantuuri tuleks Eestisse tagasi, kus neil on juba loodud oma võrgustik ja oma suund.

Samuti rõhutati, et hüpe stardigrandilt rühmagrandile on enamiku noorte teadlaste jaoks võimatu, kuna nelja aastaga ei suuda nad saavutada nende vanemate kolleegidega sama taset rühmagrandile konkureerimiseks. Konkurents on eriti keeruline neile, kelle teaduskarjäär on mittelineaarne (nt lapsepuhkused ja erasektoris töötamine). Grantide väljaarendamisel peaks vaatama seda, et teadlased saaksid aktiivsemini liikuda erinevate sektorite vahel.

Ettepanek: Noortele teadlastele peaks olema eraldi rühmagrant.

Tulevikuteaduse hindamise arutelu sissejuhatavas ettekandes tõi E. Rikmann mh esile, et teadus sõltub sellest, mis suunas ühiskond areneb. Teadlase karjäär on osa ühiskonna muutusest. **Millist teadust me soovime näha aastal 2035?** Innovatsioon suundub üha enam ülikoolidest väljapoole. Arengute mõtestamiseks ja innovatsioonivõimaluste äratundmiseks on vaja rohkem doktorikraadiga inimesi just avalikku sektorisse.

Arutelu käigus tõstatati probleemina, et teadustulemuste (õigemini nende avaldamise) mahud on muutunud nii suureks, et me ei suuda enam aru saada, mis asi on uudne. Probleemiks ei ole uudsuse puudumine, vaid paljude uuringutulemuste halb korratavus, mh tänu sellele, et järjest suureneb surve artiklite lühemaks muutmisele. Kas peab keskenduma uudsusele, kui on sedavõrd arvukalt uurimistulemusi, mida ei ole võimalik kontrollida? Seepärast peaks pöörama rõhku mitte ainult uudsusele, vaid peaks olema lubatud rahastada ka varasemate tööde nn kordamist.

Eraldi tähelepanu sooviti pöörata sellele, kas PUT või IUT saajad on olnud edukad välismaiste toetuste hankimisel, mille kaudu saaks samuti hinnata nende teadustöö uudsust. Kui PUT või IUT saajad ei ole välisrahastuse saamisel edukad, võib see olla indikatsioon, et ka Eesti uurimistoetuse andmine ei olnud põhjendatud.

Ettepanek: Suunata raha seniste uuringute kordamisele.

Analüüsida PUT ja IUT saajate edukust rahvusvahelise rahastuse saamisel ning nende edukust uutes PUT taotlusvoorudes.

Kõikides aruteluplokkides tõstatus varem või hiljem **teaduse ebapiisava rahastuse küsimus**. Leiti, et olukorras, kus suur hulk väga häid taotlusi jääb rahastamata, ei ole üldse mõtet rääkida hindamise kvaliteedist. Tõstatati ka küsimus, kas üldse on midagi arutada ja ka hindamisnõukogu moodustamise aluseid muuta olukorras, kus kõik tundub toimivat hästi, kui rahapuudus välja arvata. Sellele seisukohale räägib siiski vastu tõsiasi, et haridus- ja teadusministeeriumile ETAg hindamisnõukogu moodustamise kohta tagasisidet andnud 11 teadus- ja arendusasutusest hindas vaid üks olukorra muutmist mittevajavaks. K. Pihor eo nõustunud selle seisukohaga, kuivõrd rahastuse säilitamiseks ja suurendamiseks peab teaduse **hindamine ja rahastamine olema avatum maksumaksjatele ja andma kindlustunde, et raha on hästi investeeritud**. Rektor J. Aaviksoo leidis, et **kuna olukord teaduse rahastamisega läheb aina hullemaks, peaksid teadlased aitama selgitada, miks see nii on**. Oluline on mitte ainult tõdeda halba olukorda, vaid aidata kaasa selle lahendamisele. ETAg välja antavate uurimistoetuste puhul ei ole oluline, kas on tegu alus- või rakendusuuringuga. Arvestades taotluste kõrget taset, peaks kokku leppima, et ETAg rahastab eesliiniteadust (inglise *frontier research*).

Üldiselt leitakse, et hindamisnõukogu moodustamise üle otsustajate ring peaks olema laiem, et oleks vähem võimalusi nn kokkulepeteks. Üks konkreetne ettepanek on nt, et senise ETAg nõukogu asemel tegeleb hindamisnõukogu moodustamisega laiendatud valimiskogu. Samuti peaks hindamisnõukogu kandidaate saama toetada ka nt teadusmahukad ettevõtted. Kui laiendada valijate ringi, kes HN koosseisu kinnitavad, muutuks protsess läbipaistvamaks ja usaldusväärsemaks. Rektor J. Aaviksoo tegi ettepaneku rääkida mitte valimiskogust, vaid otsingukomiteest, mis tegeleks selgetest reeglitest lähtuvalt võimalike liikmete otsimisega. Pärast liikmekandidaatide nimekirja koostamist on tema hinnangul kõige olulisem rääkida läbi erinevate osapooltega, et saavutada konsensus. Alles siis, kui konsensus on saavutatud, esitatakse hindamisnõukogu koosseis ministrile kinnitamiseks.

Üksmeel valitses seisukohas, et hindamisnõukogu liikmeteks saavad olla vaid tunnustatud tegevteadlased. Mida mõistetakse aga tunnustatud teadlaste all, see vääriks hindamisnõukogu moodustamise kontekstis põhjalikumat arutelu. M. Kadastik rõhutas, et **kuna ETAg roll Eesti teaduses on ikkagi oluliselt suurenenud, tuleks üle vaadata ka ETAg nõukogu moodustamise alused**. Nõukogus võiks olla nii HTM esindaja kui ka teiste TA-asutuste esindajad, samuti tuleks senisest enam jälgida soolist tasakaalu. Kui kõik on võrdselt esindatud, siis ei tekiks tema hinnangul probleemi protsessi läbipaistvuse osas.

Ettepanek: Integreerida igal aastal teadusfoorumisse rahastuse teemaplokk ning statistiline ülevaade olukorrast. Hindamisnõukogu liikmete leidmine anda otsingukomiteele, mis tegutseb konsensuslikul põhimõttel. Üle vaadata ETAg nõukogu moodustamise alused ning muuta see laiapõhjalisemaks. Kõikides valikutes jälgida soolist tasakaalu.